

(žena je na vadu, na tom doba, da rodi), a u tom se značenju upotrebljava riječ i u Crnoj Gori, Boci Kotorskoj i Hercegovini (por. V. Bogišić, Građa itd. s. 470, 472; Zbornik zagr. VI. 120 u Bosni). — V a d i n a ima mjesto blizu Zagreba, u kojem se rodio Matija Magdalenić.

Možda bismo se mogli naći na pravom putu, da imamo iz potonjega doba više potvrda, kao što imamo jednu iz hrvatsko-glagolske književnosti još iz XV. s. Na rukopisnom listu, koji se upotrebljavao kao amulet proti nasilovanju, priходу i nahodu zloga i nečistoga duha imamo ove izraze: i ti vraže, sotono i n a v a d o, trepeće bēži; izgonit vraga moeĝo (tvoeĝo) n a v a d i.⁵⁾ Arkandeo Mihovio traži od đavla, da mu kaže ime i čislo svojega roda, a đavao mu kaže: v e š ć a, m o r a, š ć e d r o t i c a, v i h r o n i c a itd. Mihovil ga poče nato zaklinjati: tebe, vraže, sotono i n a v a d o i vsa ta tvoja tamna imena itd.⁶⁾ U drugom rukopisu ima formula egzorcizma, kojom se traže imena đavla, a đavao odĝvara: v i š k a, m e d v i d i c a, v a d n i c a itd., a nato se zaklinje: n a v a d o z a l a, n a v a d o s t a r a⁷⁾ — Evo ovdje imamo upravo u svezi: v i š k a, m o r a m e d v i d i c a i v a d n i c a, koja u istinu ne će biti daleko od naše »vade«; inače za »navadu« držim da nije drugo nego prijevod od *διδυλος*, jer i jedno i drugo znači: opadnik, optužitelj, klevetnik (por. u Miklosich, Lex.: navaditi, navadonik).

Vada vadina nije zapravo ni mora ni vještica ni vukodlak, kako sam po nekima gore naveo; ona je nešto neodređenije, nešto fantastičnije. Po Lovriću i onom tal. autoru v a d a je j e k a, duh šumske i ĝorske jeke; tako smo blizu značenju nimfe J e k e n e k e f a t e. Da su kao neke žene, razumljivo iz poredbe u Zborniku X. 185 (split.

⁵⁾ Starine XXXIII. s. 198.

⁶⁾ ibid. 200.

⁷⁾ ibid. 281.

Poljice): Skitaju se kakono i vade,

Da jim kogod večerati dade.

(Možda bismo ovdje mogli uplesti splitski glagol v a d i t i, polagano i pomnjivo hoditi, ako nije iz talijanskoga vado = idem).

Tu je doduše tertium comparationis skitanje, vrzlanje po noći, što se kaže uopće za sve stravine i plašila noćna.⁸⁾

Na koncu ne će biti na odmet, ako se postavi, i ako samo kušajući, jedno razjašnjenje o postanku i podrijetlu riječi v a d a, ako nije riječ hrvatska. U Du Cange-ovu rječniku sredovječnog latinskoga jezika ima tumačenje riječi F a d u s, f a d a, d a e m o n i s s p e c i e s (franc. fée), što neki izvode od glagola fari, fatus; da Talijani imaju F a t a, Occitani F a d e s, Hispanci F a d a s, et H a d a s; da su vidjeli Silvane i Peane, koje zovu Inkubima ili druge, koje zovu F a d a s. — Na prvi mah ne bi bilo teško dovesti naše V a d e u vezu s tim romanskim Fadama (Fatama). S jezične strane ne bi se protivilo, jer ima mnogo primjera za v o d f (pcr. Vrane, vratar, Vilip; pored Pilip, Prane, od Frane, fratar, pratar); samo mi je donekle sumnjivo, što riječ v a d a ne ima u nas nigdje drugu varijantu (fada, fata, vata), što bi se kao od tuđe riječi u mas redovito očekivalo. U talijanskom jeziku nema v a d a mj. fada, fata, da bismo našu v a d u primili neposredno iz talijanskoga; ostala bi dakle latinska, romanska Fada, Fadus. Budući se riječ v a d a nalazi samo u zapadnom dijelu, na Jadranu, kad se ne bi mogla razjasniti na slavenskom tlu, ne bi zaista bio smion pokušaj dovesti je u vezu s romanskom »Fada« te tako i v a d u kao i r u d i c u i o r k a pribrojiti u prvotno tuđe kulturno blago i jezika i narodnog vjerovanja, koje smo primili ili usmenom predajom od Romana ili književnim širenjem.

Dr. Marijan Stojković.

⁸⁾ U Bukovici vadom se zove čas paščeta, čas zlokobni čuk (Zb. VII 285, 286).

VLADIMIR MAŽURANIĆ.

Vladimir Mažuranić rodio se u Karlovcu 16. listopada 1845. Otac mu je bio neumrli pjesnik »Smrti Smail-age Čengića« i ban hrvatski Ivan Mažuranić, a mati Aleksandra bila je sestra pjesnika i ilirskog preporoditelja Dimitrija Demetra. Vladimir je dakle već od djetinjstva mogao razvijati velike svoje prirodene sposobnosti pod utjecajem visoko obrazovane i rodoljubive okoline. Roditeljska kuća njegova bila je jedno od prvih žarišta, gdje su se sastajali vodeći umovi hrvatskoga naroda.

Nakon svršenih gimnazijskih nauka pošao je Vladimir Mažuranić na visoke škole u Beču i Zagrebu, gdje je godine 1866. položio propisane ispite na pravoslavnoj akademiji. Stupio je u sudsku službu kao prislušnik, godine 1869. postao je pristavom, ali je već godine 1870. istupio iz državne službe i dao se u odvijetništvo. Htijući osnovati obitelj prihvatio je priliku, te je stupio godine 1871. u službu grada Karlovca kao gradski sudac. No skoro se opet vratio u državnu

Vladimir Mažuranić.

službu: služio je u Ogulinu kao državni odvjetnik, pa kao podžupan u Karlovcu i u Jastrebarskom. Neko je vrijeme s velikom predanošću i uspjehom saradivao na uređenju uprave u Bosni, a onda se vratio u Zagreb, gdje je službovao kod unutarnjeg i pravosudnog vladinog odjela. Tu je osobito živo sudjelovao u zakonodavnom radu, te se njegovo vanredno stručno znanje u velike cijeno. Napose je njegovo djelo također uzorno izrađena osnova zakona o uređenju zemljišnih zajednica. Godine 1895. imenovan je podpredsjednikom, a 1908. predsjednikom banskoga stola. Umirovljen je 1910., odsluživši tako u javnoj službi preko 40 godina. Ali sada tek počinje njegov intenzivni rad na znanstvenom polju, u kom ga ja tek prekinula smrt 17. siječnja 1928.

Početak književnoga rada Mažuranićeva pada u ranu mladost. Njegovi književni prvijenci nisu objavljeni. Prvi puta stupa on u javnost godin.: 1870. predavanjima, namijenjenima zagrebačkim gospodama. Ta su predavanja otisnuta u »Viencu« 1870. i 1871.: »Tuda književnost naprama našem narodu«, »Književnost i slaboda« i »O so-

cijalnom stanju žena«. U lijepu književnost spadaju drama »Grof Ivan«, nagrađena od »Matice Hrvatske«, i vesela igra »Anarhiste«. Ali lijepi uspjesi toga rada ne privlače Mažuranića. Još se na tom polju javio životopisnom crticom o svom ujaku Demetru (napisana kao predgovor Matičinom izdanju »Teute« 1891.), gdje je majstorski prikazao razvoj hrvatskoga kazališta, i uzornim izdanjem pjesama oca Ivana (1892.), komu je napisao predgovor i dodao vrijedne bilješke. Iza toga doba Mažuranić se sve više posvećuje znanstvenom radu, na koji ga je — kako sam veli — upućivala ne samo njegova naklonost, već i bogata tradicija njegove obitelji. Odatle je on baštinio ono vidovito razumijevanje prošlosti i onu ljubav za davne zgode hrvatskoga naroda. Tako se Vladimir Mažuranić daje na ogroman posao, da sredi i izdade prvi pravno-povijesni naš rječnik. Misli, koje su ga na to vodile, iznio je on u raspravi »O rječniku pravnoga nazivlja hrvatskoga« (»Rad Jugoslavenske akademije« (knj. 150, 1902.) Ono, za što se u vanjskom svijetu odlučuju tek akademije uz suradnju većega

broja stručnjaka, izvršio je Vladimir Mažuranić sam neumornim, dugogodišnjim radom: epohalno njegovo djelo »Prinosi« (1908.—1922.) pribavilo je i njemu i našoj znanosti neograničeno priznanje svega učenoga svijeta. Taj je rječnik riznica, iz koje može crpsti bogatu pouku svatko, tko se bavi pravnom, političkom, kulturnom ili gospodarskom prošlošću našega naroda.

Prinosi izašli su u izdanju Jugoslavenske akademije, koja je Mažuranića izabrala svojim pravim članom, a godine 1918. predsjednikom. Tu je čast Mažuranić poradi slaboga zdravlja položio godine 1921., ali je i nadalje svojski nastavio radom. U Ljetopisu Akademije izašla mu je godine 1911. rasprava »Hrvatski pravno-povijesni izvori i naša liepa književnost«, a godine 1919. svečano predavanje »O Ligi naroda«.

Evo što veli Mažuranić u predgovoru svojih »Prinosa«: »Trud moj, nadam se, nije posve bezplodan, i ako posljedak nije nimalo nov. Utvrdila se je možda nešto poblizlje činjenica, da je davno prije jednog tisućljeća na »hrvatskih žalih« uspjele našem narodu, odvjetku slovjske, arijske rase, da na samosvojnoj osnovi bratstva i svojbine slobodnih ljudi izvede državnu tvorbu, u obliku monarkičnom, koja je preživjela u bitnosti tolike vjekove i tolike prevrate. Glavne niti osnove te nikada nisu posve prekinute, a izprepletene su najslikovitijim načinom sa istodobnim kulturnim pojavama zapadne Europe, vazda uz čuvanje osobina slovjskoga porietla. A svjedoči nam k tomu starina svjetovne hrvatske književnosti, kako ni jedna tečevina humanizma i preporoda prosvjete nije ostajala bez utjecaja na umove i duše svetlih predstavnika našega naroda za istoga doba. A baš ovaj utančeni osjećaj, vazda spreman da prione uz misli napredne, doveo je do toga, da se je u nas svagda gojila misao sklada narodnih sila južnoga slovjenstva i uzajamnosti svih plemena slovjskih«.

Godine 1922. dovršio je Mažuranić svoje veliko životno djelo »Prinose«, a 1923. objavio je doknadni svezak »Dodataka«. Ipak ni sada, već na domaku osamdesetoj godini, ne napušta Mažuranić rad perom. On snalazi duševne snage i pouzdanja, da napiše čitavi niz rasprava, kojima je osvjetlio našu prošlost. Osobitu je pažnju posvetio odnosima Hrvata s islamskim

svijetom. Ti su odnosi u mnogom bili nepoznati ili vrlo slabo poznati. Već je u »Dodacima« svratio pozornost na zanimljivu pojavu Slavena u Andaluziji, a zatim slijedi tragove naših suplemenika u ostalim islamskim zemljama: sjevernoj Africi, Siciliji, Egiptu, Turskoj, a napokon i u Indiji. U »Narodnoj Starini« (knj. III. sv. 8.) izlazi njegova rasprava »Izvori dubrovačkoga historika Jakova Lukarevića«, u spomen-knjizi poljskoga pravnoga historika Balzera (1925.) javlja se člankom »Pozdrav bratski sa Jadrana«, a u »Zborniku kralja Tomislava«, što ga je izdala Jugoslavenska akademija, objavljuje veliku raspravu »Melek Jaša Dubrovčanin« s obilnim znanstvenim aparatom i bilješkama. No sve te rasprave tek su jedan dio onoga obilatoga gradiva, što ga je Mažuranić poslije dovršetka »Prinosa« skupio, a nije ni dospio, da sve sredi. Golema množina bilježaka u njegovoj ostavštini svjedoči, koliki je gubitak zadeseo znanost njegovom smrću. Zadnji članci iz njegova pera bili su »Strossmayer, Jelačić i Mažuranić« (u Strossmayerovom Spomen-spisu 1926.) i »Gebalim« (»Kolo Matice Hrvatske« 1927.); neobjelodanjen je još jedan manji članak, što ga je pokojnik pripremio za tisak o nekim izrazima naše sredovječne diplomatike. Pisac ovih redaka spremio je u ovom broju »Narodne Starine« objavljeni članak o Slavenima u Španiji na temelju nekih pokojnikovih i vlastitih istraživanja, a imao je još sreću, te se mogao kod izradbe posavjetovati (u kasnoj jeseni 1927.) s velikim učiteljem.

Mažuranić bio je ne samo velik učenjak, nego i velik rodoljub i plemenit čovjek. Resile su ga sve vrline otmjena značaja. Kad je Khuen došao u Hrvatsku, htio se — kao spretan političar — okružiti ljudima, koji imadu ugled u narodu. Pozvao je k sebi i Mažuranića i učinio mu najlaskavije ponude, da stupi u kolo njegovih užih suradnika. Mažuranić bio je tada upravni činovnik, no ipak je bez okolišanja odgovorio: »Zaboravljate, da se zovem Mažuranić«. Ponos na pravom mjestu, visoko držanje poštenog glasa i imena, žarko rodoljublje, plemenitost srca, a uz to pripravnost pomoći u svakoj zgodi, to su bile odlike jednoga od najumnijih Hrvata zadnjih 100 godina.

Dr. Juraj Andrassy.